

DAGENS FRÅGOR

Devalveringens konsekvenser. Devalveringen av pundet den 18 september åtföljd av devalvering av de flesta västeuropeiska valutorna har utlöst diskussioner och spekulationer av delvis ganska förvirrad natur. »Economist» riktar i anslutning till sin kommentar av devalveringen en särskilt stark kritik mot de ekonomiska experterna på grund av deras oförmåga att tidigare inse, att den ekonomiska utvecklingen i England måste framtvinga en devalvering; »de ha visat sig vara alltför mycket experter för att ha sunt förnuft». Det torde emellertid nu icke blott krävas sunt förnuft utan därtill en insikt i och överblick av de ekonomiska sammanhangen, som ingen ekonomisk expertis nu besitter för att med någon grad av säkerhet förutse de direkta och indirekta verkningarna på Europas och världens ekonomiska framtid av devalveringen. Detta minskar emellertid icke vikten av att klarhet skapas kring innebörden av devalveringen och att förståelse vinnes för vissa av de omedelbara konsekvenser, som den måste respektive bör få i de devalverande länderna. Kommer devalveringen att medföra nya bördor eller innebär den en »smärtfri» lösning av alla aktuella svårigheter? Var devalveringen oundviklig eller var den rent av onödig? Fanns det andra och måhända bättre alternativ? Det är icke här avsikten att ge ett uttömmande svar på dessa frågor, blott att knyta några randanmärkningar till dem.

Bakgrunden till den engelska och de efterföljande europeiska devalveringarna är ju allmänt bekant. Västeuropas ekonomiska problem ha under hela efterkrigstiden fått sina mest koncentrerade uttryck i svårigheten att manövrera betalningsbalansen med icke-europeiska länder, i första hand Förenta staterna. I Marshallplanen och i det därtill knutna samarbetet i Paris ha förhoppningarna från europeiskt och amerikanskt håll att kunna genomföra den av alla erkända nödvändiga anpassningen av Europas ekonomi så snabbt och effektivt som möjligt och utan alltför stora inrepolitiska påfrestningar, funnit sitt konkreta uttryck. Sedan någon tid tillbaka har det dock för insiktsfulla iakttagare stått klart, att Västeuropas möjligheter att skapa den nödvändiga jämvikten i sina betalningar med omvärlden efter det sista Marshallåret 1952/53 under förhandenvarande omständigheter äro praktiskt taget obefintliga. Alltjämt utgör dollarbalansen det strategiska problemet. Den europeiska exportoffensiven på Förenta staterna har icke kunnat uppvisa några större resultat och behoven av dollarimport ha ej heller sjunkit i tillräckligt snabbt tempo. Marshall-ländernas utomordentliga svårigheter att komma till inbördes enighet om fördelningen av andra årets Marshallhjälp, ha givit de mest eklatanta vittnesbörd på de små framsteg Västeuropa som helhet gjort för att göra sig oberoende av amerikansk hjälp. För söken att liberalisera det inomeuropeiska varuutbytet och därmed

åstadkomma en vettig och effektiv arbetsfördelning ha strandat på det olösta dollarproblemet som förhindrat genomförandet av den nödvändiga graden av konvertibilitet mellan de europeiska valutorna.

Inför dessa framtidsutsikter har kravet på en radikal förändring av de europeiska ländernas exportpolitik höjts allt starkare, och den konkreta åtgärd som efterhand kommit att framstå som mest angelägen har varit deprecieringen av de europeiska valutorna i förhållande till dollar. Att uppmaningen i första hand riktats till England har icke blott berott på detta lands ledande roll i handeln med Förenta staterna och det inomeuropeiska varuutbytet utan även på att det envisaste motståndet mot en åtgärd av detta slag rests av den engelska labourregeringen. I allt flera inflytelserika kretsar i Europa och Amerika har man under de senaste månaderna emellertid helt enkelt hävdats att en nedvärdering av de europeiska valutorna (eller en uppvärdering av dollarn) vore oundviklig.

Ett dylikt kategoriskt påstående kräver emellertid vissa kvalifikationer. En förändring, t. ex. höjning, av en eller flera utländska växelkurser [t. ex. i Sverige] aktualiseras i en situation, där den inhemska pris- och kostnadsnivån [i kronor] står i en sådan relation till priserna på utländska marknader, efter gällande kurser »översatta» i den inhemska valutan [kronor], att export- respektive importbenägenheten vid dessa pris- och kostnadsrelationer ej medför önskad balans i betalningarna med utlandet. Härav följer några viktiga slutsatser. Växelkurserna äro icke de enda variabler som kunna påverkas i en situation, karakteriserad av bristande jämvikt i betalningsbalansen. Samma effekt kan ernås genom att den inhemska pris- och kostnadsnivån sänkes (respektive höjes som alternativ till apprecieringen). Men därutöver kan i vissa fall vid oförändrade växelkurser *exportbenägenheten* påverkas genom att den inhemska varuprisnivån sänkes i förhållande till kostnadsnivån, varigenom produktion för export blir *relativt* mer lönande och även importen mindre lönande.

Gemensamt för åtgärder av detta slag alltså inklusive växelkursförändringar är att de utgå från den ofta outtalade förutsättningen att inriktningen av landets produktion och konsumtion på längre sikt skall regleras av företagares och konsumenters individuella anpassning till priset förhållanden. Tillgriper man däremot, vilket också är möjligt, direkt reglerande respektive dirigerande åtgärder på importen och exporten, sättes ju prismekanismen helt eller delvis ur spel.

En blick på de senaste årens utveckling i länder som England och Sverige visar, att underskotten i bytesbalansen motiverat olika slags motåtgärder under olika skeden i efterkrigsutvecklingen. Den primära orsaken till importöverskotten under de första efterkrigsåren var den inflationistiskt ansvällda inhemska efterfrågan för konsumtion och investering, som tenderade att driva de inhemska priserna i höjden och övade ett starkt tryck på importen samtidigt som varor drogs från export till hemmamarknad. I detta första skede måste kravet på återställandet av den inre samhällsekonomiska balansen, d. v. s. eliminering av efterfrågeöverskotten och den inhemska marknadens överlägsna attraktionsförmåga, komma i första rummet. Ome-

delbart framtvingades dock som bekant först och främst importregleringar och i vissa fall exportkvotsystem. Därigenom minskades dock icke importbenägenheten eller ökade exportbenägenheten. Det bör särskilt betonas, att exportens bristande förmåga att expandera på detta stadium icke rimligtvis kunde skyllas på att avsättning på utländska marknader ej kunde vinnas till [vid givna växelkurser] kostnadstäckande priser utan i stället måste hänföras till det faktum, att det för de flesta företagare framstod som mer lockande att sälja på hemmamarknaden. Inflationstendenserna medförde trots kontroller och ransoneringsåtgärder ett fortsatt tryck på konsumtions- och kapitalvaruprisnivån, som helt naturligt fortplantade sig till löner och råvarupriser, vilka för övrigt på grund av kontrollernas utformning hade lättare att stiga och till en viss grad blevo styrande för den faktiska penningvärdeförsämringen. Såväl pris- som kostnadsnivån steg sålunda successivt, och när strävandena att åstadkomma inre balans genom löne- och prisstopp, investeringskontroll och ransoneringsåtgärder krönts med viss framgång, hade man nått en kostnadsnivå, som ej längre möjliggjorde för exportindustrierna att utan förlust etablera konkurrenskraftiga priser på viktiga utländska marknader, i första hand dollarmarknaderna. Importbehoven hade vidare icke minskats i större utsträckning.

Detta var i stora drag läget under första halvåret 1949 och den växande insikten härom gav kraven på devalvering av de europeiska valutorna ökad skärpa. Rent teoretiskt åtminstone förelåg, som ovan antytts, ett alternativ: sänkning av den inhemska kostnadsnivån. Bland anhängarna till detta alternativ (eller rättare sagt bland motståndarna till devalveringen) ha särskilt i England återfunnits de som knutit stora förhoppningar till den sänkning av produktionskostnaderna, som vid stabila penninglöner skulle bli följden av en fortgående rationalisering och produktivitetsförbättring. Andra ha emellertid under motivering att denna kostnadssänkning skulle bli för liten eller åtminstone ske för långsamt krävt en direkt sänkning av kostnaderna, i första hand lönekostnaderna. Mot detta har från löntagarkåren rests starkt motstånd, emedan man befarat, att lönerna skulle tvingas sjunka snabbare än de inhemska priserna och därmed en reallönesänkning äga rum. Den enda invändningen av reell innebörd mot en allmän pris- och kostnadssänkning är, att den kan medföra förändringar i den reala inkomst- och förmögenhetsfördelningen. Väl genomförd bör den ju icke behöva minska den totala nationalinkomsten. Det råder för övrigt knappast någon tvekan om, att en viss deflation skulle varit den ekonomiskt sundaste lösningen, därför att den hårdast skulle träffa de företag och den produktion som i särskilt hög grad profiterat på inflationen. Samtidigt skulle olika slags snedvridningar ha kurerats. Den ekonomiskt rationella vägen är ju dock sällan också den »politiskt möjliga».

Förvirringen i diskussionen av de olika vägarna ur dollarkrisen belyses av följande varandra motstridande uppfattningar om devalveringens innebörd. Den ena innebär, att en devalvering mer eller mindre automatiskt skulle lösa balansproblemen, den andra åter att

devalveringen skulle tvinga till en sänkning av levnadsstandarden som eljest skulle kunna undgås.

Det borde icke behöva påpekats, att en förändring av de kurser, till vilka Riksbanken köper respektive säljer utländska valutor, icke i och för sig kan förändra den reala ekonomiska situationen i ett land, varken i den ena eller andra riktningen. Som förut påpekats, ha växelkurserna betydelse för den faktiska ekonomiska utvecklingen endast i ett ekonomiskt system, där pris- och kostnadsrelationerna äro av strategisk betydelse för produktionens och konsumtionens omfattning och inriktning, alltså i en »marknadsekonomi». Devalveringen *kan* då vara en nödvändig men är aldrig en tillräcklig förutsättning för att återställa jämvikten i bytes- och betalningsbalansen. Har prismekanismen åter satts ur spel genom olika statliga ingripanden och åtgärder, så äro växelkursförändringar möjligen av teknisk vikt för de centralkontrollerande myndigheterna men ha ej någon reell betydelse för samhällsekonomin.

Devalveringens faktiska effekt på t. ex. varuförsörjning och levnadsstandard beror på de reaktioner som den utlöser (och tillåtes utlösa!) hos inhemska producenter och konsumenter resp. utländska köpare och säljare. Om dessa veta vi ännu ytterst lite. Någon automatisk lösning av betalningsbalansproblemet åstadkommes icke. Stora ansträngningar och betydande skicklighet komma att krävas av europeiska producenter och försäljare, om den *chans* som devalveringen givit skall kunna utnyttjas.

Men under vilka förhållanden kan devalveringen sägas försämra det ekonomiska läget i de devalverande länderna? Devalveringen har ju som ett av sina viktigaste syften att ge företagen incitament till en expansion av exporten på dollarmarknaderna. Om denna expansion kommer till stånd, måste den i större eller mindre grad ske på hemmamarknadens bekostnad. Den primära tendens till försämrad varuförsörjning som därmed inträder bör mer än motvägas av de möjligheter att öka eller åtminstone vidmakthålla en vital dollarimport som exporten skapar.

I expertkretsar som varit motståndare till den aktuella devalveringen har man talat om en gratisexport till Förenta staterna som den mycket lite önskvärda men sannolikaste konsekvensen. Innebörden härav skulle vara att de europeiska länderna kunna tvingas att göra så stora prissänkningar på sina exportvaror för att få ökad avsättning för dem, att någon ökning av dollarinkomsterna ej erhålles. Resultatet skulle i stället blott bli att en större varukvantitet än tidigare utfördes med försämrad inhemsk varuförsörjning som följd. Men om efterfrågeförhållandena för den europeiska exportens vidkommande äro sådana, finns det ju en viss sannolikhet för att man kommer att bibehålla eller återgå till de nu aktuella priserna och den därtill knutna exportvolymen, eftersom denna också för företagen är mest lönande. Allt motstånd mot försöken att finna en växelkurs som skapar jämvikt i betalningarna implicerar för övrigt ett ohållbart antagande, att man med diskriminerande handelsåtgärder inom vissa gränser kan påtvinga ett annat land bytesförhållanden, vilka icke

motsvara den relativa effektiviteten hos näringslivet i respektive länder. En sannolikare tolkning av marknadsförhållandena för europeiska exportvaror är nog att icke ens de nuvarande dollarinkomsterna kunna upprätthållas i längden, om ej priserna göras konkurrenskraftigare och en större avsättning erhålles. Det vore ytterst vilseledande att som »gratisexport» karakterisera den merexport, som kan krävas för att Europa på längre sikt skall kunna betala en viss import från Förenta staterna. Denna merexport är det konkreta uttrycket för skillnaden i effektivitetsutveckling mellan Förenta staterna och Europa.

Kvar står alltid att Europas ekonomiska ställning är definitivt försämrad i förhållande till förkrigstiden men att varken konsumtionens eller produktionens struktur har anpassats efter de förändrade förutsättningarna. Devalveringen innebär ingenting annat än ett erkännande av att den ekonomiska politik och de åtgärder, som vidtagits efter kriget inom de flesta västeuropeiska länder, ej tillräckligt bidragit till eller till och med direkt hindrat den nödvändiga anpassningen. Den frist som lån och gåvor från amerikanska sidan givit har icke rätt kunnat utnyttjas; delvis på grund av svårbemästrade inre och utrikespolitiska förhållanden, det må erkännas.

Men Västeuropa har nu kommit in i en återvändsgränd. Det steg, som i och med devalveringen tagits, kan endast vara på väg ur denna, om i fortsättningen även de logiska konsekvenserna av detta första steg dragas, d. v. s. om de fria ekonomiska krafterna, styrda av prisbildningen på fria marknaden inom ramen för en balanserad ekonomi, givas möjlighet att genomföra den nödvändiga anpassningen av produktion och konsumtion, som kontroller och regleringar hittills förhindrat. Däremot blir devalveringen en inkonsekvent anakronism om den »kompletteras» med skärpt priskontroll, subventioner för att förhindra devalveringens åtgärder på prissystemet, skärpt beskattning av exportindustriens vinster etc.

Det finns starka skäl att tro, att en fri, »prisbildningsmässigt» motiverad anpassning leder till den minsta och kortvarigaste möjliga standardsänkning. Måhända föreligger möjlighet att med stora ansträngningar undvika en dylik för Sveriges del. Så mycket är dock klart, att eventuella chanser härtill komma att försittas, om bristande tankereda och insikt i de ekonomiska sammanhangen hos dem som bära ansvaret för den ekonomiska politiken leder till varandra motsägande och motverkande åtgärder.

Detta betyder att vi måste övergå till en genomtänkt och sammanhängande ekonomisk politik, varigenom de förflutna årens misstag rättas utan att deras mål övergives.

1948 års värn- pliktskommitté. Kommittéerna inom försvarsväsendet har varit både många och långvariga. När riksdagen strax före midsommaren 1948 fattade beslut i en rad frågor, som beretts av bl. a. 1945 års försvarskommitté, var det därför ingen som förvånade sig över att den omedelbara följderna — vid sidan av den provisoriska minsk-

ningen av de värnpliktigas första tjänstgöring till 9 månader — blev en serie nya kommittéer. De tre mest kända av dessa är väl värnpliktskommittén under ledning av direktör K. G. Ewerlöf, befälsutredningen under generallöjtnant Bredberg och frivilligkommittén under generalmajor Ryman. Samtliga tillsattes i konselj den 30 juni 1948. När sedermera den stora Nothinska försvarsutredningen kom till i våras, trodde man nog på sina håll att den skulle »ta hand om» även de äldre kommittéernas arbetsuppgifter och resultat. Så har emellertid inte blivit fallet.

1948 års värnpliktskommitté har dock »i enlighet med under hand erhållna direktiv funnit angeläget påskynda sitt arbete genom att underlåta att fullfölja sina undersökningar beträffande vissa delar av det ursprungligen meddelade uppdraget». För det slutförda arbetet har kommittén nyligen redovisat i ett betänkande med »utredning i vissa värnpliktsfrågor».

I de ursprungliga direktiven för utredningen var det en lång rad huvudsakligen rent tekniska utbildningsfrågor som hänsköts till kommittén. De politiskt brännbara problemen var så få, att man rentav ifrågasatte det önskvärda eller lämpliga i att tillskapa en parlamentarisk kommitté för ändamålet. Nu fick emellertid kommittén den traditionella sammansättningen med en representant för vardera högern, folkpartiet och bondeförbundet, två socialdemokrater och överste Nils Björk såsom företrädare för de militära facksynpunkterna. Högermannen Ewerlöf blev de sakkunnigas ordförande.

De båda väsentligaste problemen, när det är fråga om våra värnpliktigas utbildning, är målsättningen och vilken tid som bedömes erforderlig för att nå de uppställda målen. I båda dessa avseenden ställdes kommittén inför faits accomplis. I direktiven fastslogs nämligen, att en sammanlagd tjänstgöringstid av 12 månader skulle vara grund för kommitténs överväganden. Och i fråga om målsättningen angavs att den »hörde till de frågor, som de militära myndigheterna borde ägna noggrann uppmärksamhet». Även efter dessa inskränningar kvarstod emellertid ett stort antal delvis ganska invecklade spörsmål att närmare klarlägga. Det politiskt betydelsefullaste av dessa var frågan om utbildningen av våra värnpliktiga gruppchefer (motsvarande).

En del av kommitténs arbetsuppgifter var av så brådskande natur, att de har behandlats i förtur och redan föranlett beslut av statsmakterna. På förslag av kommittén har sålunda vid årets riksdag beslut fattats om inskrivning av värnpliktiga och värnpliktstjänstgöringens påbörjande ett år tidigare än vad hittills varit fallet, om skördeuppehåll under värnpliktsutbildningen, om provisoriska bestämmelser angående beredskapsövning (nödvändig justering som följd av den i förhållande till 1941 års värnpliktslag minskade utbildningstiden) samt om ett par mera speciella frågor. Den viktigaste av dessa frågor är givetvis sänkningen av värnpliktsåldern, varigenom man nått en lämplig motvikt till de olägenheter, som den låga nativiteten på 1920- och 1930-talen vållat försvarets organisation i både fred och krig.

Ytterligare en fråga har redovisats i ett delbetänkande, nämligen

Dagens frågor

om provisorisk förlängning med två månader av första tjänstgöringen för de i somras inryckta värnpliktiga, som blir uttagna för utbildning till värnpliktigt underbefäl (gruppchefer). Kommittén — utom dess två socialdemokrater — var enig om behovet av denna förlängning. Som bekant blev riksdagsbehandlingen av denna fråga ovanligt dramatisk. Till slut föll dock förslaget.

I slutbetänkandet redovisas ytterligare fem frågor, nämligen utbildningstidens fördelning på första tjänstgöring och efterföljande utbildning samt den senares utformning, uttagning av värnpliktiga till befälsutbildning samt utbildning av värnpliktigt befäl, uttagning och utbildning av värnpliktiga i specialtjänst, premier till värnpliktiga uttagna till förlängd utbildning samt möjligheterna att tillgodose behovet av ekonomivärnpliktiga. I en hemlig del klarlägges spørsmålet om en beredskapsorganisation efter mönster av hemvärnets beredskap.

Två av dessa spørsmål är av mera allmänt intresse. Det ena gäller repetitionsövningarna vid armén. Hittills har dessa anordnats åldersklassvis och alltså i stort sett oberoende av de värnpliktigas krigsplacering. De har ju förstas varit inställda ända sedan beredskapens slut den 1 juli 1945. Nu föreslår emellertid kommittén en omläggning till repetitionsövningar krigsförbandsvis inom en 6-årsperiod, varigenom också behovet av kuppberedskap skulle bättre tillgodoses. Det är, som också framhålles av kommittén, uppenbart att krigsorganisationens kvalitativa styrka skulle i hög grad förbättras genom att hela förband på detta sätt trimmas samman redan i fred. Kostnadsökningen för detta nya system, som kommittén anser böra genomföras så skyndsamt som möjligt, stannar vid blygsamma 2 miljoner kronor om året. Det bör här framhållas, att de militära myndigheterna i sina anslagsäskanden för nästa budgetår räknat med att övningar av denna typ redan då skall kunna genomföras. Nyheten är av stort intresse och av lika stort värde.

Den andra frågan gäller uttagning av värnpliktiga till befälsutbildning samt utbildning av värnpliktigt befäl. Det ligger i sakens natur, att det även här är förhållandena vid armén, som tilldrar sig störst intresse. Efter en osedvanligt grundlig utredning lämnar kommittén följande förslag. Uttagning av värnpliktigt underbefäl (gruppchefer) sker redan vid inskrivningsförrättningarna genom särskilda prov. De uttagna inrycker därefter två månader tidigare än övriga värnpliktiga och fullgör så en första tjänstgöring om 11 månader — mot 9 för övriga. För utbildning till värnpliktiga underofficerare uttages dels studenter och likställda, lämpliga för utbildning i vapentjänst, dels — vid inskrivningsförrättningarna — det antal värnpliktiga i allmänhet, som erfordras för att täcka krigsorganisationens stora behov. Första tjänstgöringens längd föreslås till 15 månader eller samma som för närvarande. För utbildning till värnpliktiga officerare slutligen föreslås frivillig uttagning bland dem, som under underofficersutbildningen visat sig lämpliga härför. Denna sista utbildning skulle kräva ytterligare 5—6 månader och anordnas enligt olika alternativ för att så litet som möjligt inkräkta på de värnplik-

tigas civila studier och annan civil verksamhet. Även denna tid överensstämmer med nuvarande förhållanden.

Det egentligt nya — eller rättare sagt ånyo framförda — i dessa förslag är gruppchefselevernas extra två månader. Kommitténs motivering på denna punkt är sakligt sett mycket stark. Kommittén förefaller fullt medveten om att dess förslag innebär ett minimibud, om rimliga resultat skall stå att nå med denna utbildning. Icke desto mindre har de båda socialdemokraterna ånyo reserverat sig på denna punkt och föreslår samma utbildningstid för gruppchefseleverna som för övriga värnpliktiga.

Det skulle föra för långt att här ytterligare kommentera kommitténs förslag. Det torde räcka med att framhålla, att de genomgående förefaller starkt motiverade och ändamålsenligt utformade. De ofrånkomliga kostnadsökningarna är relativt blygsamma och hänför sig främst till det utbyggda premiesystemet för alla de värnpliktiga, som uttages till längre tjänstgöring än de värnpliktigas huvuddel. Betänkandet är enhälligt med undantag av den redan nämnda socialdemokratiska reservationen samt en reservation av herr Johansson i Mysinge, som förordar ett system som bättre tillgodoser jordbrukets behov av arbetskraft.

Om man alltså med tillfredsställelse konstaterar, att 1948 års värnpliktskommitté på ett i många avseenden förträffligt sätt löst huvuddelen av sina uppgifter, så måste man dock ännu en gång erinra om att kommittén ställts utan möjlighet att inverka på den värnpliktsfråga, som alltjämt är den utan jämförelse viktigaste — beslutet av politiska skäl vid 1948 års riksdag att »provisoriskt» minska utbildningstiden från i värnpliktslagen föreskrivna 15 till 12 månader.

Österrike Valen till det österrikiska nationalrådet ägde rum den 9 oktober i år. Bredvid nationalrådet finns även ett förbundsrad, ett slags första kammare, vars sammansättning motsvarar den svenska riksdagens första kammare. Dess befogenheter äro däremot högst väsentligt inskränkta, och därför är det framför allt nationalrådet, som bestämmer det politiska skeendet, naturligtvis bortsett från ockupationsmakternas påverkan, vilken emellertid tillhör ett annat kapitel.

De sista valen till nationalrådet ägde rum den 25 november 1945, alltså ett knappt halvår efter krigshandlingarnas slut och under ännu fullkomligt kaotiska förhållanden om också i god ordning och utan någon direkt påverkan från ockupationsmakternas sida. Dessa förbehöll sig dock rätten att bestämma, vilka partier, som skulle få kandidera, och denna befogenhet tillerkändes endast det österrikiska folkpartiet, som enda borgerliga parti, samt det socialistiska partiet och kommunisterna. Dessa val, där deltagandet var omkring 94 %, resulterade i 85 mandat för folkpartiet, 76 för socialdemokraterna, som man i allmänhet åter kallar detta parti, och 4 för kommunisterna. Med tanke på den bakom kommunisterna stående ockupationsmakten bil-

Dagens frågor

dades först en samlingsregering mellan alla tre partierna. Sedan december 1947 styres landet emellertid av en koalitionsregering, som inskränker sig till de båda stora partierna.

Efter 1945 års val har väljarkåren ökat med över 900,000 röster, vilket innebär en ökning med 26,3%. Ungefär hälften av dessa nya väljare utgöres av de nationalsocialister, som, då de endast bedömts som medlöpare, nu åter erhöles valrätt. Då det i Österrike mellan de kristligt-sociala, det nuvarande folkpartiets kärna, och socialdemokraterna alltid funnits mellanpartier med liberal-konservativ anstrykning, blev under de senaste årens normalisering av det offentliga livet tendensen att bilda ett »fjärde parti» eller också flera sådana allt starkare, hur problematiskt man dock måste bedöma ett bildande av sådana, innan ett statsfördrag slutits med segrarmakterna. Efter lång tvekan har det allierade rådet emellertid beslutat, att endast de österrikiska lagarna skulle gälla vid genomförandet av valen, varigenom möjligheten att kandidera praktiskt taget var fri för alla grupper. Redan från början hade dock bland alla dessa nya grupper endast »De oavhängigas förbund» under salzburgaren Dr Kraus' ledning någon verklig utsikt till framgång. Kommunisterna gingo denna gång fram tillsammans med en liten grupp vänster-socialister under beteckningen »vänsterblocket».

De nya valen, som ägt rum under nämnda yttre förutsättningar, gävo vid det utomordentligt höga valdeltagandet av 96,8% följande sammansättning åt det nya nationalrådet: 77 mandat för folkpartiet, 67 för socialdemokraterna, 16 för de oavhängigas förbund och 5 för vänsterblocket. Andelsprocenten i väljarkåren för de båda stora partierna förändrades från 1945 till nu sålunda: folkpartiet från 49,8% till 44,1% och socialdemokraterna från 44,6% till 38,7%. De oavhängigas förbund, som alltså icke fanns år 1945, erhöles 11,7% av rösterna och vänsterblocket 5% mot 5,4% för kommunisterna år 1945.

Man antog, att de oavhängigas förbund icke skulle erhålla mer än högst 10—12 mandat, och att det nu fick 16 var den ena stora överraskningen. Den andra ännu större var emellertid den, att det nya partiets uppkomst innebar ett mycket större avbräck för socialdemokraterna än för folkpartiet, och detta trots att socialdemokraterna gynnat de oavhängigas kandidater just i tron att därigenom kunna framtaga folkpartiet dess ställning som starkaste parti.

Även om folkpartiet med sina 77 mandat av 165 icke längre har den absoluta majoriteten, och även om ökningen av skillnaden mellan deras och socialdemokraternas mandatantal från 9 till 10 icke väger alltför tungt, så föreligger dock en *dubbel* framgång för folkpartiet. Det har icke endast segrat i maktkampen mot socialdemokraterna, utan det kunde även avvärja det av socialdemokraterna gynnade oavhängiga partiet med mindre förluster än socialdemokraterna själva. Hos dessa tillkommer ännu ett särskilt moment i deras tillbakagång i det »Röda Wien», nämligen, att de med sina 49,25% av valrösterna med knapp möda kunde rädda majoriteten i stadsfullmäktige åt sig (dessa val ägde rum samtidigt).

Nedgången för socialdemokraterna har så mycket större betydelse,

som de med sin organisations utomordentliga sammanhållning redan känt sig som absoluta segerherrar, och socialisternas seger i det lilla Österrike skulle t. o. m. uppmuntra den stora förebilden, det engelska labourpartiet, som nu befinner sig i ett så betryckt läge. Man får i de nu föreliggande valresultaten även se en bekräftelse på, att socialdemokraternas alltför tillspetsade logik och polemik passar österrikarnas kynne mycket sämre än det utjämnande draget hos folkpartiet, som i sig sammansluter bönder, industriidkare, hantverkare, köpmän och en liten grupp tjänstemän och arbetare, vilka i stor utsträckning sammanhållas i sitt gemensamma katolska sinnelag.

Vad betyder nu folkpartiets framgång i förhållande till dess socialdemokratiska koalitionspartner? Det sades ofta att motsättningarna mellan dessa båda partier ha utjämnats högst väsentligt. Detta ägde otvivelaktigt sin riktighet under återuppbyggnadens första år och har förblivit så, om man till utgångspunkt tar de ända till kokpunkten upphettade motsättningarna mellan prelaten Seipels gamla kristligt-sociala parti och Otto Bauers austromarxism. Utrikespolitiska motsättningar mellan de båda partierna bestå icke. I dagens praktiska politik äro båda västligt orienterade, även om socialdemokraterna med det engelska labourpartiet för ögonen tala om en »tredje kraft» mellan USA och Sovjet. De hylla i alla fall demokratien i detta ords västerländska betydelse. Till och med de tidigare så starka kulturpolitiska motsättningarna ha förlorat i styrka.

Den aktuellt sett mest betydelsefulla frågan i valkampen var alltså denna: om den under de senaste åren allt fortgående uppluckringen av näringslivets fastlåsnings, tillkämpad under mödosam kamp med socialdemokraterna, skall fortsättas eller åter ersättas av en forcerad planhushållning.

Hur våldsamt socialisterna än bekämpa alla reminiscenser från den fascistiska-nationalsocialistiska perioden, så stå deras samhälls-politiska idéer dock i påfallande överensstämmelse med national-socialismens. Detta står dock icke ens klart för socialistiska partiets alla funktionärer, och det vore därför förfelat att anklaga dem för ouppriktighet i detta sammanhang. Faktum kvarstår emellertid, att socialismens inneboende trängtan att organisera och skriva reglementen får sitt utlopp vid utnyttjandet av just de förordningar, som tidigare av nationalsocialisterna motiverades som nödvändiga med anledning av krigstillståndet, som instrument för fullföljandet av sin egen politik. För att nämna endast *ett* rent förvaltningsmässigt exempel försökte och försöker det österrikiska socialistiska partiet, bortsett från alla socialistiska partiers lidelse för förstatligande och ransoneringar, även där dessa redan länge överlevt sig själva, att med all kraft fasthålla vid de av nationalsocialisterna bildade arbetsbyråerna för »ledning av arbetskraft». Härvid bekymras icke socialisterna av, att arbetarnas frihet vid valet av arbetsställe därigenom inskränkes lika mycket som arbetsledarnas vid tillsättandet av personal. Maktområdet för det under socialistisk förvaltning stående socialministeriet skulle emellertid konsolideras i hög grad genom upprätthållandet av denna inrättning, som kraftigt bekämpas av

Dagens frågor

den borgerliga pressen, framförallt av tidningen »Die Presse» (efterföljare till den gamla »Neue Freie Presse»).

Folkpartiet har under valkampen förebrått socialdemokraterna, att vägen över socialdemokratien slutligen ändå leder över till kommunismen. Socialdemokraterna ha tillbakavisat denna förebräelse, man måste säga, med ärlig lidelse. Men faktum kvarstår dock, att en allt större maktanhopning i händerna på en byråkrati, som ju i värsta fall också förmår sätta sig över målen hos det parti, som insatt den, lätt kan utmynna i ett folkdemokratiskt system i ett land med Österrikes geografiska läge.

Mot alla dessa faror har valutgången upprättat en fördämning. Den har samtidigt bevarat stabiliteten för det hittills gällande koalitions-systemet, eftersom de båda stora partierna även nu förfoga över 144 mandat bland 165. Men situationen är därmed inte utan problem, även om man bortser från de storpolitiska. De ligga framför allt i De oavhängigas förbund. Det råder intet tvivel om, att detta har appellerat till de forna nationalsocialisterna och deras anhängare. För de senare betyder ju också mannens och faderns likställighet med de andra beträffande yrke och rätt till bostad en livsfråga. En stor del av denna grupp ehuru icke på långt när alla följde också denna appell. Och det hördes under valförberedelserna just i propagandans yttre former toner, som betänkligt erinrade om den nationalsocialistiska perioden. Den faran finns också alltid i ett nytt parti, som bildats i valkampens hetta, och som lägger sin agitation mer på missbelåtenheten med det bestående än på värvandet av anhängare för ett positivt program, att de element göra sig gällande, som äro förbundna med varandra genom ett gemensamt förflutet och ett gemensamt nuvarande nödläge. — Men trots detta är det oriktigt, och mer än så, det är ansvarslöst, att i förväg vilja sätta hakkorsets kainsmärke på det nya partiet, vilket vissa borgerliga vänsterkretsar gjort här i Sverige, visserligen under inflytande av de stora internationella nyhetsbyråernas ensidigt vänsterfärgade meddelandena. Det måste därvid erkännas, att de icke funnit något stöd härför i officiella socialdemokratiska kretsar. I den av Kaj Björk, Morgontidningens utsände i Wien, på ort och ställe skrivna artikeln av den 12 okt. heter det: »Den politiska fysionomien hos de oavhängigas representanter är ännu oklar. Det är ingalunda säkert, att de kommer att tillfredsställa de nazistiska anhängarna. I varje fall kan det måhända vara nyttigare för demokratien att ha en bråkig minoritetsgrupp i parlamentet än ett rättslöst och förbittrat skikt i samhället.» Enligt en ej bekräftad uppgift från Wien lära de därvarande socialdemokraterna ha önskat t. o. m. en medverkan av de oavhängigas förbund i koalitionen. Hur det kommer att sluta, är för stunden ännu tvivelaktigt, men det bevisar i varje fall hur hysteriska de personer äro, som ur det faktum, att i Braunau am Inn (som år 1945 räknade 4,594 valberättigade och där år 1889 händelsevis Adolf Hitler föddes) efter vad man påstår särskilt många röster avgivits för de oavhängigas förbund, härleda faror för Österrikes demokratiska utveckling, emedan de söka sådana faror.

Det har redan tidigare omnämnts, att det i Österrike bredvid Seipels, Dollfuss' och senare Schuschnigs katolskt ledda kristligt-sociala parti alltid också funnits mellanpartier. De kallade sig »Stortyska folkpartiet» och »Landbund». De voro antiklerikala och lade Anschluss-programmet framför allt till grundval för sin verksamhet. — Men i det sistnämnda avseendet skiljde de sig från de andra partierna blott genom intensiteten i propagandan. Förhoppningen om Anschluss behärskade hela Österrikes offentliga liv från 1918 till 1933. Och ännu 1936 fastställde Schuschnig, som förvisso icke hyllade den stortyska tanken, att Österrike var »den andra tyska staten». Ingen, som är närmare inne i de österrikiska förhållandena kan påstå, att medlemmarna i de två nämnda partierna samt och synnerligen voro nationalsocialister till sinnelaget. Om de alltså nu under i jämförelse med de sedan år 1945 mycket mer konsoliderade förhållandena sökte utbrytning ur det borgerliga enhetspartiet, måste det visserligen betraktas med skepticism i hänseende till de fortfarande oklara omständigheterna, men det behöver därför inte alls betyda ett återupplivande av nationalsocialistiskt sinnelag. — I beteckningen »De oavhängigas förbund» skall ju också ligga en protest mot den efter partiernas inbördes styrkeförhållande företagna fördelningen av alla offentliga tjänster mellan folkpartiet och socialdemokraterna.

Man kan hoppas, om även inte påstå, att de element, som ligga mellan det katolskt ledda folkpartiet och socialdemokraterna skola ha vilja och kraft att inte låta det nya partiet hemfalla åt en national-socialistisk ledning, vilket icke endast skulle resultera i, att partiet förbjöds, utan varigenom även de största utrikespolitiska faror för hela landet skulle kunna framkallas. Kraus själv gäller allmänt som icke-nationalsocialist.

På samma sätt som det är felaktigt att sammangjuta befolkningens f. d. nationalsocialister genom att för alltid beröva dem deras medborgerliga rättigheter, vilket ju t. o. m. i Norge och Danmark visade sig ogenomförbart, så får man icke i förväg fördöma den nya partibildningen, därför att den har sammanfört en del av de nu valberättigade f. d. nationalsocialisterna. Deras hållning i det nya nationalrådet kommer att vara avgörande, vilket också folkpartiets generalsekreterare, undervisningsminister Dr Hurdes, förklarade redan under valnatten.

Ryssarna tyckas i varje fall icke vilja följa dem, som vilja vara ännu mer antinational-socialistiska än de själva. Just i dessa dagar spira som så ofta förut åter svaga förhoppningar på, att ett fredsfördrag, som efterlängtas av hela Österrike men också av hela världen, äntligen skall komma till stånd för detta nationalsocialismens första offer.

F Ö R N O R D E N S

Frihet

AV MALCOLM MURRAY OCH STIG LÖFGREN

2:a upplagan

En bok för allt Sveriges folk

»— dess syfte är att klargöra för vårt folk, hur allvarligt läget är och vilka oerhörda krav som ställas på alla och envar om vi drabbas av ett nytt krigs hemsökelse.»

Chefred. Ivar Andersson i Sv. D.

Pris kr. 8: —

En *NORSTEDTS* bok